

på detta. Häri hade han rätt tillägger Martensen, de nordiska kyrkorna hava här ett tydligt företräde framför de tyska, men man må hoppas att deras företräde ej skall bestå blott i utvärtes ting. Och så slutar han med några ord, som synas mig i dag ha än större aktualitet än då de först nedskrevos. De böra mana oss icke till dödsbringande självsäkerhet men till ödmjuk tacksamhet för vad vi hava och ett vaket aktgivande på vår kallelse. »Det kan måhända sägas, att hoppet om den lutherska kyrkans framtid väsentligen knyter sig till de nordiska kyrkorna, till att dessa bevara troheten mot sig själva och sin forntid».

Harald Andersson.

De nya kyrkliga böckernas typografi.

Vår generation har begåvats med en skatt av kyrkliga böcker, som är större än någon annan fått — reformationstiden knappast undantagen. Den har sett utkomma en ny bibelöversättning den s. k. Gustav V:s kyrkobibel (1917), psalmbok (1937), korallbok (1939), och slutligen handbok, evangeliebok och mässbok, vilka alla tre bära årtalet 1942. Denna imponerande produktivitet på det kyrkliga området beror kanske inte bara på den svenska kyrkans inneboende skaparkraft i dessa dagar, den kan ju också till en liten del förklaras av den typiskt svenska egenskapen att så fort som möjligt göra sig av med det som är gammalt. Kanske finns det åtminstone lekmän, som vilja skriva under docenten Helge Ljungbergs ord i Vår Lösen 1942 nr 11 i samband med en anmälan av den nya handboken: »Frågan är om inte svenska kyrkan genom tiderna, i motsats till den romerska, allt för litet aktat på värdet av den fasta auktoriteten utan allt för ofta varit benägen att taga hänsyn till tidsströmningar».

I det sammanhang, som de nyutkomna kyrkliga böckerna, handbok, evangeliebok och mässbok, här skola få, nämligen en bokteknisk, är frågan om en anknytning till traditionen ingen oviktig synpunkt. Vår moderna bokkonst är helt och hållet profant präglad, och ett direkt användande av dess material skulle knappast förläna en kyrklig bok den högtidliga prägel, som fordras. Detta öde fick psalmboken 1937, och den utstyrsel med hjälp av assy-

risk arkeologi, som den nya kyrkobibeln fick, kunde icke rädda den från bristande sakral prägel. När det nu gällt att ge ut de år 1942 fastställda kyrkohandbok, evangeliebok och mässbok, förefaller intresset varit allmänt för att förläna dem en vårdad och sakral gestalt, delvis med tillvaratagande av erfarenheter från äldre tiders bokkonst. Stor omsorg har nedlagts på dessa böckers boktekniska utstyrelse liksom på valet av bokstavstyper, anfanger, vignetter, slutstycken, nottryck m. m. liksom mycken smak har begagnats för att få textsidan harmonisk och välbalanserad.

Två förlag konkurrera om första priset för ett boktryck, som överträffar allt, som gjorts i Sverige i denna art. *Svenska kyrkans Diakonistyrelsens bokförlags* edition utkom redan till den 29 november förra året. Kyrkohandboken utgives i två upplagor, en kvarto, som kallas altarupplagan, och en mindre handupplaga.

I altarupplagan begagnas röd text för liturgiska anvisningar och svart för det, som skall läsas. Detta går tillbaka på medeltida och protestantisk sedvänja, använd redan i *Missale Upsalense vetus* av 1483—84, samt i senare mässböcker. Den röda färgen gör en utomordentligt god effekt på textsidan, i synnerhet om denna icke äger några andra prydnader. Dessutom skänker den en god vägledning för den officierande.

Diakonistyrelsens upplaga av de nya kyrkliga böckerna har tryckts hos Almqvist & Wiksells Boktryckeri. Stiltyperna, som kommit till användning i kyrkohandboken är en kraftig Bodoni av ett par storlekar. Den har en god verkan på sidan. Men det kan inte nekas, att det festliga intryck, som man väntar sig genom konstfulla anfanger och särskilt textade rubriker, uteblir tack vare den enkelt klassicistiskt formade bokstavstypen, som icke avviker från den i profant tryck vanliga. Detta är kanske en alltför subjektiv mening, men anmälaren har en känsla av att en ny stilsort med dragning åt fraktur skulle ha givit dessa böcker, på vilka så mycken omsorg i övrigt nedlagts, en ännu mera allvarlig och högtidlig prägel.

Den konstnärlige ledaren för denna upplaga är professor Olle Hjortzberg, som har bakom sig en rik erfarenhet och resultat med växlande framgångar i denna art. Den för två år sedan i denna tidskrift anmälda Koralpsalmbok för folkskolan (1941) var ett steg i rätt riktning. Här hade konstnären befriat sig från den skrymmande barlast av arkeologi och snustorr symbolism, genom vilken bl. a. den av honom dekorerade Kyrkobibeln blev så

föga lyckad. Symbolerna i kyrkohandboken äro enkla och naturliga. Hans verksamhet har fått inskränkas till initialer, som äro okonventionella och stundom av god verkan om än enligt min mening något för dominerande i förhållande till textmassan i övrigt. De äro röda och ha fått en ornamental dekoration, som anspelar på innehållet i respektive avdelning. I kapitelrubrikerna har den stilistiska inadvartensen mellan de textade bokstäverna och texttyperna i övrigt kommit att bli tydligare. Olle Hjortzberg har också ritat några titelsidor, nämligen till handbokens första del med ett altare som prydnad, till andra delen med några symboler (druvan, korset på en grav, ankaret på ett hjärta m. m.) och till tredje delen med en kyrkobyggnad, biskopskräkla och mitra.

Kyrkohandboken föreligger i ett svart skinnband med guldpresat kors, som är ornerat. Bandet är enkelt, solitt och värdigt. Handbokens mindre upplaga, som är bunden på samma sätt, har kunnat undvara det röda texttrycket. Här har omsorg nedlagts på att åstadkomma ett gediget boktryck till ett överkomligt pris.

Missalets första del, som utgivits av Diakonistyrelsens bokförlag, är försett med en efterskrift om svenska mässböcker, som bildar en kortfattad men intressant historisk framställning. Text och nottryck äro omsorgsfullt utförda. Det sistnämnda är utfört efter gängse typer. Anmälaren har tidigare i denna tidskrift sökt plädera för vackrare och mera personligt utförda nottryck ifråga om kyrkliga sångböcker. I övrigt kan nämnas, att röda texter förekomma som vissa rubriker och överskrifter, vilket gör sidan livligare och förnämare.

Den Gleerupska upplagan av handboken, är tryckt hos Håkan Ohlsson i Lund. Den är förenad med missale och evangeliebok och utgives i kvartformat, bunden i ett smakfullt svart eller rött skinnband med guldsnitt. Bandet prydes med en vackert tecknad Kristus rex mundi med evangelistsymboler i hörnen. Den föreligger också i ett fint pergamentband med guldsnitt. Dekorationen består av en text i mitten med vackra, om renässansinskrifter påminnande typer av monumental uttrycksfullhet och kraft. Över detta mittparti är anbragt ett Kristusmonogram. Titelsidan är en helt tecknad framställning. Man ser nederst ett altarbord med en officiant och däröver Gud Fader med Sonen i gloria, och mot dem uppstiga heliga män och kvinnor. En sträng komposition och enkel måttfullhet i den stiliserade teckningen utmärker denna lyckade frontespis av konstnären Erik Abrahamsson, som med sitt

arbete i detta verk framträder som en bokkonstnär av rang. Även delen med evangeliebok har han dekorerat på ett enkelt och smakfullt sätt. Mot mittpartiets kraftiga text står runt om en ram av små tecknade minatyror med framställningar av 12 evangelieberättelser. Den tredje delens titelsida har fått nöja sig med blott ett mittparti med text; man saknar här bilder som ram. Utom dessa titelsidor förekommer rikligt med överstycken, vilka bestå av både textade bibelcitats och bildframställningar. Väl stå icke alla på samma höga nivå — så t. ex. är överstycket till litanian icke fullt lyckat — men i allmänhet äro evangeliebokens många bilder goda illustrationer till texterna och samtidigt av en strängt dekorativ verkan, som gör dem lämpliga att samverka med textsidan. Slutvignetterna, som förekomma här och där, är icke fullt så genomarbetade som överstyckena.

Liksom i Diakonistyrelsens bokförlags altarpupplaga användes i den Gleerupska handboken och missalet röd och svart text. Rött har delvis också kommit till användning i illustrationspartierna. Det bör anmärkas att den röda färg, som använts i den Gleerupska upplagan fått en mera dämpad nyans, som står mjukt och vackert mot det gultonade papperet. I missalet finner man också att notskriften och dess text och rubriker ritats, vilket ger sidan ett förnämt och individuellt drag. För att ge sidan ett mera helt och harmoniskt utseende har ornament fogats till de notlinjer, som icke sluta i marger. På detta sätt undvikes tomrum i det horisontala linjeelementet. Ur typografisk synpunkt kan dessutom nämnas, att i evangelieboken har texten fördelats på två spalter. Även här begagnas rött tryck till vissa rubriker. Det är en glädje att kunna konstatera, att textsatsen fått ett vackert och välbalanserat utseende.

Den Gleerupska upplagan ger över huvud taget ett intryck av vård och omsorg i en utsträckning, som sällan kommer svenska böcker till del i våra dagar. Det är kanske därför ingen överdrift att beteckna dess utgivande som epokgörande.

Bengt Cnattingius.